

„AŪ, NETURIU NAMŲ“

BENAMYSTĖS IŠGYVENIMAS IR JO DVASINĖ PRASMĖ

Dainius RAZAUSKAS

Tai ankstesnio straipsnio „Čia ne mano namai: neigiamo namų ir tėvynės jausmo metafizinės šaknys“ (Būdas, 2020, Nr. 1) tęsinys. Šį kartą nagrinėjamos istorinių negandų sukeltos lietuvių, ypač išeivių, benamystės patirtys, išmoktos pamokos ir padarytos dvasinės išvados, kurias patvirtina turtinga būklės be namų ir be vietos tradicija įvairiose pasaulio kultūrose nuo seniausių laikų. Esminė apibendrinta išvada, jog kiekviena egzistencinė būklė ar tik savijauta turi metafizinį dėmenį, kurį užčiuopus ir atskleidus, ji gali virsti stipria dvasinio augimo paskata. Šiuo požiūriu, ištikusią egzistencinę būklę tiesiog galima laikyti „likimo“ pakišta įtaigia nuoroda ar netgi postūmiu dvasiniam augimui būtina kryptimi.

Reikšminiai žodžiai: benamystė, emigracija, egzilis, dvasinis išsivadavimas.

■ Kai kūnas, tėviškė, gimta šalis, visas pasaulis virsta kalėjimu ir tremties vieta, siela iš esmės praranda namus. Žmogus tampa benamis. Ši egzistencinė savijauta gali turėti skirtingus atspalvius – pradedant išvairymo, apleistumo jausmu ir baigiant pakylėtu, netgi pergalingu dvasiniu religiniu patosu, kai ji interpretuojama metafiziškai. O patį šį virsmą perteikti tiktų iš lizdo išmesto paukštyčio alegorija: jis visai nenori palikti gimtųjų namų ir nė nenumano, ką reiškia skristi, tad artimųjų išmestas iš lizdo pirmiausia tiesiog krinta ir savo būklę išgyvena kaip visišką galą, kaip triuškinantį praradimą, aitrų sopulį bei mirtiną grėsmę. Ir tik tuomet, kai tos grėsmės prispirtas pirmąsyk suplasnoja sparnais, ligi tol nenaudotais ir iš esmės nė nesuvoktais, staiga patiria visiškai naują, visiškai netikėtą, niekaip kitaip nenumanomą ir „neįmanomą“ būties galimybę – laisvę.

Ligi šiol gyvenimas reiškė gyvenimą namuose, o namų praradimas prilygo mirčiai. Dabar ši „mirtis“ tapo nuolatine būties erdve, su visais įmanomais jausmų atspalviais bei prieštarais vertinimais, tiek asmeniškais, tiek tradiciniais.

Pomirtinė būklė tradicijos suvokiama būtent šitaip: kūną palikusi siela neturi vietos, skaudžiai neranda sau vietos, net jeigu įnirtingai ieško. Štai kaip šią būklę (vadinamą bardo) nusako, atsižvelgdama į būdingus velionio vidinius potyrius bei išgyvenimus, vadinamoji „Tibeto mirusiųjų knyga“, pagal paprotį skaitoma prie mirusiojo kūno tikint, kad jo sąmonė po mirties dar kurį laiką laikosi jo artumoje, ir kreipiantis į patį velionį:

Kilmingasis, tuo metu tu randi priebėgą po tiltais, rūmuose, šventyklose, trobelėse, stūpose ir kitur, bet neilgam – tik keletui akimirkų, – kadangi tavo sąmonė, atsiskyrusi nuo kūno, negali ten likti. Taigi kartais būni išsiblaškęs, susierzinęs, apimtas baimių, tavo

protas blausiasi, mintys laksto, raibuliuoja akyse. Kai kada, pagalvojęs: „Štai aš miręs! Ką dabar daryti?“ – nuliūsti, širdį persmelkia šaltis, ir baisiai kenti. Negalėdamas apsisistoti vienoje vietoje ir nuolat verčiamas kažkur keliauti, negalvok apie įvairius dalykus – išsaugok prigimtą sąmonės būseną.¹

Negalėjimas rasti sau vietos ir dėl to patiriamas siaubas sielą galų gale ir įstumiantys į naują gimimą, naują įsikūnijimą pasaulyje:

<...> tu regi tamsos, baisios audros, priešų, sniego, liūčių, krušos ir pūgų vizijas. Pagaliau pabėgi ir išsigandęs ieškai prieglobsčio. Pasislepi minėtuose puikiuose namuose, uolos plyšyje, oloje, miško tankmėje, užsiskleidusiam lotoso žiede ar panašioje [vietoje]. Bijodamas išlįsti galvoji: „Dabar negalima iš čia lįsti laukan.“ Šitaip baimindamasis tą vietą palikti, tu prie jos labai prisiriši. Bijodamas išlindęs vėl sutikti bardo baisybės, tu tenai vis slepiesi, kol įgyji kokį prastą, nelaimingą kūną...²

Panašiai pomirtinė sielos būklė suvokiama visuotinai, tik dažniausiai nusakoma ne per paties velionio patyrimus, o iš išorės, gyvųjų akimis. Lietuvoje, Jono Balio žodžiais: „Liaudies pažiūra, kad žmogaus siela kurį laiką po jo mirties dar laikosi lavono artumoje, atsispindi ir religinėse giesmėse, giedamose per pagrabą. Pvz., *Ta dūšia negal žinoti, kaip iš kūno reiks išeiti; kur tu biedna pasidėsi, pirmą naktį kur nakvosi? Arba: Verk dūšia šiandieną, grabo gale stovėdama, ant to kūno veizėdama, arba: Liūdna dūšia ties kūnu stojosis raudojo ir tardama tuos žodžius gaudžiai ašarojo.* Katalikų Bažnyčia taip nemokino, tačiau toleravo tokias

1 TMK: 197.

2 TMK: 212–213.

liaudies pažiūras. Tokį pat įsitikinimą apie sielos klajojimą po mirties ir nesuradimą sau vietos pastebime ir dviejose dainose iš Vilniaus krašto, Rodūnės ir Adučiškio.³ O Rodūnios, Pelesos apylinkėse užrašytas pasakymas *čėsas daikto vyzdėti* (bendrine kalba tariant, „laikas vietos ieškoti“) reiškia „ruoštiis mirti“, pavyzdžiui: *Man čėsas jau daikto vyzdėc*⁴. Trumpai drūtai pomirtinę sielos būklę nusako priežodis: *Valkiojasi kaip dūšia be vietos*⁵.

Įdomu, kad vienoje Mečislovo Davainio-Silvestraičio užrašytoje sakmėje šią būklę nusako pati siela – nelaikio numirėlio vėlė prisipažįsta, kodėl ji trunkosi po pasaulį ir vaidenasi gyviesiems: *Aš esmu dūšia, be laiko iš svieto išėjuse, o dabar ir vietos neturiu nei danguje, nei pekloje, nei čysčiuje. Turiu baidykle būti, kol paznočijimas pasibaigs*⁶, t. y. kol baigsis skirtasis gyvenimo laikas.

Tai namus praradusiojo būseną, kurią įtaigiai perteikia Antano Strazdo „Giesmė apie siratas“:

*Kartus tam labai yr svietas,
Kur pevnos [= jokios] netur čia vietos.
Reikia jam plaukyti,
Vėjelius vaikiyti
Po svietaq.*⁷

Vėjas čia užsimintas ne be reikalo, nes jis ir pats yra pavyzdinis benamis klajūnas, „neturintis vietos“, visų vėlių bei dvasių archetipas. Šia jo skiriamąja savybe net remiasi mįslė: *Ėjo ėjo ir vietos neturėjo* = vėjas⁸. Ją primena ir išplėtoja Salomėjos Nėries posmas:

*Šį rudenį bus kelias mūs
Su gervėmis į pietus –
Ir tu, vėjuži neramus,
Be tėviškės, be vietos!*⁹

Kelias su gervėmis į pietus, beje, – tai kelias į dausas. Taigi benamio ir mirusiojo būklės yra homologiškos. Taip pat, kaip homologiški yra namas ir kūnas.

Pasak Marcelijaus Martinaičio, lietuvių liaudies tradicijoje „namų neturintis arba juos palikęs žmogus tarsi atsidurdavo už kultūros

ribų, kaip liudija vestuvių dainos, jų nepriimdavo bendruomenė, imdavo vengti kaip nesocializuotų būtybių, prie kurių sakmėse pristodavę įvairūs patamsių gaivalai. Tokie benamiai siuvėjai, įvairūs amatininkai atsidurdavo papročių bei folkloro paribiuose¹⁰. Nes, sėšlių žemdirbių akimis, jie buvo tarsi mirę, tarsi vaikščiojantys negyvėliai, vėlės be vietos.

Martinaitis tęsia: „Pastaraisiais dešimtmečiais tiek literatūroje, tiek prisiminimuose pasipylė iš namų, sodybų iškeldintų arba jas palikusių dramatiškos istorijos. Galima sakyti, jog visas XX a. buvo vienokia ar kitokia lietuvių išėjimo iš namų istorija. Ne tiek romanas, kiek šio Jono Avyžiaus kūrinio pavadinimas mūsų sąmonėje įsitvirtino kaip tam tikra apibendrinanti formulė: *Sodybų tuštėjimo metas*. O tai tęsiasi ir atgavus nepriklausomybę, nes senoji etninė agrarinė kultūra vis akivaizdžiau tampa palikimu. Drįstu sakyti, jog mūsų didžiuma jau yra išeiviai iš šios kultūros, savotiški emigrantai savo pačių šalyje, su visomis iš to plaukiančiomis pasekmėmis. Tą išėjimą gražiai, o kartais ir skausmingai paliudija mūsų poezija. Štai dar savo kūrybos pradžioje B[ernardas] Brazdžionis viename eilėraštyje skelbia: *Aš neturiu namų pas juodaq giriaq...* Ši eilutė prasmingai susišaukia su vėliau parašytu garsiu jo eilėraščiu ‘Per pasaulį keliauja žmogus’... Štai vienas Jono Strielkūno posmas:

*Aš namų neturiu,
Aš nemoku dainų.
Aš trumpam atėjau
Ir ilgam išeinu.*

O štai garsus, dar, berods, ketvirtajame dešimtmetyje parašytas Henriko Radausko eilėraštis ‘Dainos gimimas’:

*Aš nestatau namų, aš nevedu tautos,
Aš sėdžiu po šakom akacijos baltos...*

<...> klasikos, kūrusios poetinį tautos, tėviškės, gimtųjų namų vaizdinį, požiūriu eilutės gali atrodyti šventvagiškos: *Aš nestatau namų, aš nevedu tautos...* Šis eilėraštis buvo parašytas gana tragišku, okupacijų grėsmės metu. Priešingai, negu laukiama, eilėraščio veikėjas *namų nestato*. Jo namai visur – laikini, neapibrėžtoji pasaulio erdvė.¹¹

3 Balys 2004: 143, Nr. 365, cituojant praleistos šaltinių nuorodos.

4 LKL II: 621.

5 LTs V: 132, Nr. 969.

6 DvPSO: 66, Nr. 5.

7 Strazdas 1957: 29; originalą žr. Strazdas 1991: 11, 43.

8 LTsU: 417, Nr. 450; LTs V: 459, Nr. 5467; KnLM: 386.

9 Nėris 1984 I: 109.

10 Martinaitis 2007: 28.

11 Martinaitis 2007: 29–30. Pateiktas poetų eilutes žr. Brazdžionis 1989: 96 (*Mes neturime namų...*); Strielkūnas 1989: 77; Radauskas 2011: 127.

Remdamasi politinių konfliktų bei karų poveikio žmonių gyvenimams tyrimais, Jurga Jonutytė daro išvadą, jog „išmetimas iš vietos yra ir išmetimas iš vientiso ir kryptingo gyvenimo laiko, o tai reiškia – iš savęs“¹². O tai vėlgi mena mirtį, bent jau vidinę, psichologinę.

Pridurkime Oskaro Milašiaus eilutes, parašytas ne tokiu tragišku metu, bet irgi gerokame sumišime tarp iškilusios Lietuvos, atsiradusios Baltarusijos, atitolusios Lenkijos ir priartėjusios Prancūzijos: *Je n'ai point de maison; je n'ai point de patrie* „Aš neturiu namų; aš neturiu tėvynės“¹³.

Vytautas Kavolis dėl to dar primena Nyką-Niliūną, kuris, pasak jo, „tęsė šią laikyseną. Išėivijos poezijai būdingą patirtį jis išsakė taip:

*Nes aš nebeturiu nei motinos, nei tėvo, nei tėvynės, nei idėjos,
Nė vieno artimo, nė vieno tolimo žmogaus.*

Tai praradimas, kuris yra neatskiriamas nuo išsilaisvinimo, arba išsilaisvinimas, neatskiriamas nuo praradimo.“¹⁴

Kavolis tęsia: „Namai, kuriuos galima prarasti, tėra kiekvienu akimirksniu sudužti pajėgianti iliuzija. Jiems jau nebegalima ramiai ir nedvejojant priklausyti, kaip augalui, suleidusiam šaknis į juodžemį. Liūnė Sutema dar Vokietijoje, pabėgėlių stovyklose, kai vyresnioji karta maitinosi kasdieniu grįžimo į paliktuosius namus ilgesiu, buvo apčiuopusi pagrindinę savosios generacijos sąmoningumo įžvalgą:

*Niekados mes neturėjome namų
tai graži legenda sukurta
begaliniu ilgesiu liepsnojančių žmonių
mes neturime ir neturėjome namų.*

<...> Žmogus yra nužemintas – atplėštas nuo žemės ir nuo prigimties. Tai šiandieninėje civilizacijoje beveik universalus išgyvenimas. Egzilis jį tik paryškina.“¹⁵

„Egzilis nėra vienkartinis, baigtas savo žemės praradimo aktas. Egzilis iš istorijos gilėja žmogaus sąmoningume. Ir juo labiau egzilis gilėja, juo labiau žmogus pajunta savo benamiškumą pačioje egzistencijoje.“¹⁶ „Egzilai tesugrįžta (išlieka) tuo, ką jie yra sukūrę. Todėl kūryba tampa egzistenciniu reikalavimu – rimtesniu, negu ji gali

būti bet kam, namų ir šaknų nepraradusiam (arba savo praradimo dimensijų dar neišsąmoninusi). [Liūnė Sutema:] *Šauk. Ir paleisk savo ilgesį / skridimui, lyg seną vanagą, / uždarytą giliai tavyje* <...>. Pagrindinė egzilų realybė – beviltiškumas. Bet jis – ir jų stiprybės šaltinis. Egzilai yra visi tie, kurie savęs nebeapgaudinėja. <...> Tikėjimai ateina ir praeina, uždegdami laužus netikintiesiems, eretikams, sau. Beviltiškumas pabudina sąžinę, nes nepalieka, kur pabėgti, ir nesibaigia kaip žmogaus sąmoningumas. Daug skambančių dievų, bet tik viena beviltiškumo tylą. Ir vienas į beviltiškumą atsakymas: nuolatinė kūrybinio pajėgumo ir moralinio impulso įtampa.“¹⁷

Užtat ir Antanas A. Jonynas, nors kūnu niekur nemigravęs, prisipažįsta:

*ilgiuosi tolimų namų ramybės
nors jau seniai nebeturiu namų
daugybęsyk girdėtas ilgesio motyvas
kurį vis tiek vadinam laukimu.*¹⁸

Galų gale V. Kavolis dar primena Šatrijos Raganą, jau andai nurodžiusią į dvasinį benamystės dėmenį:

„Benamis“ turi būti kiekvienas žmogus, apimtas kokios nors altruistiškos idėjos. Nes didžiausiu altruizmo ir pasišventimo priešui yra prigimtas žmogui reikalavimas asmeniškios laimės, savo lizdo, „namų“. O tų namų meilė visados paraliž[i]uoja antiegoistiškus jausmus. Užkūrus šeimynos aukurą, dažniausiai gęsta tos ideališkos ugnys, kurios dega kiekvieno aukštesnio žmogaus krūtinėje.“¹⁹

Taigi, svarbiausia: „Egzilio išgyvenimas prasideda kasdienybėje, horizontalioje dimensijoje, o vėliau atsikleidžia transcendentinė arba pirmąkart, vertikali dimensija, kai ankstyvesni bandymai apčiuopti egzilio patirtį nebeįtikina.“²⁰ Nes: „Sugriūva metafizinis užtikrintumas, nuo jo išsilaisvinama, sprogsa Visatos hierarchijos rėmai, kuriuose visi tie reiškiniai yra sudėlioti į jiems nuo amžių privalomas vietas, ir žmogus vieni vieną atsiduria begalinio kosmoso akivaizdoje.“²¹ Nes, pask Karlo Gustavo Jungo: „Žingsnis į aukštesnę sąmonę išveda iš visų saugių pastogių.“²²

12 Jonutytė 2012: (149–)150.

13 Milašius 1981: 237.

14 Kavolis 1992: 109–110.

15 Kavolis 1994: 70–71.

16 Kavolis 1994: 85.

17 Kavolis 1994: 118–119.

18 Jonynas 1987: 120.

19 Kavolis 1994: 554–555, išn. 13.

20 Kavolis 1992: 125.

21 Kavolis 1992: 111.

22 SGF: 68.

Šis perėjimas iš kasdienybės į transcendentiją, iš istorinės–geografinės horizontalės į metafizinę vertikale įgalina ir visai kitokią savo būklės vertinimą – namų praradimas atveria duris į „kosminę“ laisvę, begalinę erdvę. O tai būtina, archetipinė dvasinio augimo ir išsivadavimo sąlyga, žinoma nuo seniausių laikų kuo įvairiausiose pasaulio tradicijose.

Vladimiras Propas pasakų struktūros tyrimui skirtame pagarsėjusiame savo veikale „(Stebuklinės) pasakos morfologija“ daro išvadą: „Pasakos struktūra reikalauja, kad herojus žūtūt paliktų namus.“²³ Nes kol herojus nepaliko namų, „pasaka“ neprasideda, ir jis, tiesą sakant, dar nėra herojus.

Pasak Mirčios Eliadės: „Tai reiškia, kad peržengti žmogiškąjį sąlygotumą, vaizdžiai tariant, yra tas pats, kas sugriauti namus – tą savo asmeninį kosmosą, kuriame pasirinkome gyventi. Kiekvienas nuolatinis būstas, kuriame įsikūrėme, filosofinėje plotmėje prilygsta prisiimtai atitinkamai egzistencinei būsenai. O praplėsto stogo įvaizdis reiškia, jog mes atmetėme bet kokią ‘būseną’, jog mes apsisprendėme nebeįsikurti pasaulyje, apsisprendėme visiškai laisvei, kuri, sulig indiškąja mintimi, reiškia bet kokio sąlygoto pasaulio atmetimą.“²⁴ Nes simboliškai ištis, – pritaria Gastonas Bašliaras, – „namas yra sielos būseną“²⁵.

Ir tibetietis dvasininkas Sogjalas Rinpočė, kalbėdamas apie sąmonės akiračio prasiplėtimą, siūlo įsivaizduoti, kaip „namo konstrukcija, ribojusi jūsų regėjimo lauką, sugriūva, ir dabar galite matyti viską aplinkui“²⁶.

Kitas tibetietiškojo budizmo dvasininkas Čiogjamas Trungpa sako: „Savanaudiškas žmogus yra tarsi vėžlys, kur tik eina, nešantis ant kupros savo namus. Kažkuriuo metu reikia palikti namus ir atverti glėbį didesniam pasauliui. Tai absoliučiai būtina, kad sugebėtum pasirūpinti kitais.“²⁷ „Nuo ko tu iš tikrųjų dangstaisi? Nuo erdvės. Jei tau pavyksta visiškai įsisupti į kiautą, gali pasijusti saugus, bet kartu jausies siaubingai vienišas. Tai ne kario, o bailio vienišumas – vienišumas kokono spąstuose, atsiribojus nuo pamatinio žmogiškojo bendrumo. Nebežinai, kaip nusiplėšti savo drabužį ar šarvus. <...> Kario iššūkis – tai išžengti iš šito kokono, išžengti į erdvę.“²⁸

Ar ne todėl benamiai buvo, pavyzdžiui, senovės germanų kariai–vilkolakiai berserkai? Kaip apie juos yra pasakęs Tacitas: „Niekas neturi namų, nei žemės ar kitokių rūpesčių.“²⁹ Gal paminėtinas šiuo atžvilgiu lietuviškas tradicinis vilko pamėgdžiojimas: *Aū, neturiu namų!*³⁰ Juolab tuo pagrindu žmogaus palyginimas su vilku: *Gyvena kaip vilkas be namų.*³¹

Ir pirmakščio žiniuonio („šamano“) pašaukimas pirmiausia pasireiškia kaip tolydžio stiprėjantis netikrumo jausmas, „pagrindo po kojomis“ bei „savo vietos“ praradimas ir su tuo susijęs vidinis nepastovumas, paslankumas, paveikumas nuotaikoms bei įtakoms, iš kurio galų gale ir randasi būtinas atvirumas dvasioms bei dvasinei tikrovei.³²

O štai kaip Č. Trungpa nusako apsisprendimą tapti budistu arba, pagal tradicinę formulę, „priimti prieglobstį“ (metafizinę prieglobstį, kuris turėtų atstoti bet kokio fizinio prieglobsčio poreikį): „Priimdami prieglobstį mes tam tikra prasme tampame benamiais pabėgėliais. Priimti prieglobstį nereiškia prisipažinti, kad esi bejėgis, todėl užkrauni visas savo problemas kažkam kitam. Nebus jokio pabėgėlių davinio, jokio užtikrinto saugumo nei suteiktos pagalbos. Tapti pabėgėliu reiškia paleisti savo prisirišimą prie pamatinio saugumo. Privalome atsisakyti savo pamatinio namų jausmo, kuris šiaip ar taip tėra iliuzija. Mūsiškis namų jausmas gali priklausyti nuo to, kur esame gimę ir kaip atrodome, bet iš tikrųjų mes, tiesą sakant, neturime namų. Gyvenime nėra jokio užtikrinto saugaus pagrindo. O kadangi neturime namų, tai esame prarastos sielos, taip sakant. <...> Prisipažinę sau, kad esame prarasti ir sutrikę, mes daromės atviresni. Pradedame suvokti, kad siekiant saugumo nėra į ką įsitverti – viskas be paliovos pažliunga ir išklimba, nuolatots, visuomet. Tai ir yra gyvenimas. Užtat tapti pabėgėliu – tai pripažinti, kad esi benamis, kad neturi pagrindo po kojomis, o tai reiškia pripažinti, kad iš tikrųjų ir nėra poreikio turėti namus ar pagrindą po kojomis. Kadangi tapę pabėgėliais nebesame sukaustyti saugumo poreikio, priimti prieglobstį yra mūsų laisvės išraiška.“³³

23 Пропп 1998: 32.

24 Eliade 1992: 124.

25 Bachelard 1993: 376.

26 Sogjalas 2011: 170.

27 Trungpa 1981: 68.

28 Trungpa 1981: 156.

29 Tacitas 1972: 22; žr. Davidson 1990: 67.

30 Su variantais Elisonas 1939: 343–344, Nr. 1682–1685; LTs V: 787, Nr. 8418 ir kt.

31 VsPŽ: 565; UKT: 78, Nr. 137.

32 Martino 1990: 92–96.

33 Trungpa 1991: 87. Ir priešingai: „Jeigu priimame kokią gražiai sumeistratą religiją, kuri mums tiksliai pasako, kaip geriausiai ką daryti, tai šitaip ji tarsi suteikia mums gatavus kilimais išklotus namus, kuriuose mes visiškai išpaikstame“ (ten pat: 88–89).

H. Radauskas, nepriklausomai nuo formalios religinės tapatybės (kuri šiuo atveju verta ne daugiau nei ramentas), šią pamoką buvo išmokęs dorai:

*Vos liesdamas daiktus ir žmones,
Aš laikausi pats už savęs
Ir einu be dangaus malonės
Per pasaulio gatves.³⁴*

Vienas mahajanos budizmo tekstas (*Pañcaviṃśatisāhasrikā*, 195) apie bodhisatvos dvasinę būklę sako: „Jis neišibūva jokioje dermėje (*dharma*), tik stebi visų dermių pirmapradę prigimtį.“³⁵ Lietuviškai galima būtų pasakyti ir „jokiame daikte“.

Atitinkamai dvasinę benamystę supranta dzenas. Pasak Daizeco Teitaro Sudzukio: „Dzenas neturi pastovios buveinės, kaip mėgstama sakyti Pradžniaparamitos sutrose. Kai žmogus turi pastovią buveinę, jis yra sukaustytas, nebėra besąlygiškas. Tai labai gražiai išreiškia štai toks dialogas. Vienuolis paklausė: ‘Kur yra tikroji sąmonės buveinė?’ Mokytojas atsakė: ‘Sąmonės buveinė yra ten, kur nėra jokios buveinės.’ ‘Ką reiškia – kur nėra jokios buveinės?’ ‘Kai sąmonė nesilaiko jokio atskiro daikto, sakoma, kad ji laikosi ten, kur nėra jokios buveinės.’ ‘Ką reiškia – nesilaiko jokio atskiro daikto?’ ‘Tai reiškia, kad ji nesilaiko dualizmo tarp gėrio ir blogio, būties ir nebūties, sąmonės ir materijos; tai reiškia, kad ji nesilaiko nei tuštumos, nei netuštumos, nei ramybės, nei neramybės. Kur nėra už ko laikytis, ten ištis yra tikroji sąmonės buveinė.’“³⁶ Atitinkamai suprantamas ir dzeniškasis nušvitimas, satori: „Satori dzene pavadinamas įvairiai, destis iš kurios žmogiškosios patirties pusės jis regimas. Štai keli iš tokių pavadinimų: buveinės neturinti sąmonė, nieko savo neturinti sąmonė, b e n a m ė sąmonė, neprisirišusi sąmonė“³⁷ ir t. t.

Panašiai kinų daosas Ju Čingas yra pasakęs: „Toji šalis, kuri niekur, – ji yra tikrieji namai.“³⁸

Radauskui ir dzenui atliepia didysis XIII a. persų sufijus mistikas ir poetas Džalaladinas Rumī:

*Nei šis pasaulis, nei anas – ne mano, nei rojus,
neigi pragaras.
Mano vieta – būti be vietos, mano požymis – be
požymių jokių.³⁹*

34 Radauskas 2011: 135.

35 BT: 135, Nr. 129.

36 Suzuki 1991: 86–87.

37 Suzuki 1972: 66.

38 SGF: 59.

39 Pagal angliškąjį (Eliade 1977: 527, Nr. 259) ir rusiškąjį (Элиаде 1998: 507, Nr. 259) vertimus.

Visai kaip minėta lietuvių „dūšia be vietos“, prisipažinusi: *vietos neturiu nei danguje, nei pekloje, nei čysčiuje*.

Abstrakti dvasinė samprata vis dėlto mena atitinkamą žemišką būklę. Benamis mielas hindų Krišnai „Bhagavatgytoje“ (XII.19):

*tulyanindāstutir maunī sarītuṣṭo yena kenacit
aniketāḥ shīramatir bhaktimān me prijō naraḥ.⁴⁰*

Kuriam vienodai – smerkiamas ar giriamas, kurs nebylus, patenkintas bet kuo, Kuris benamis, pastovus minty, man atsida- vęs – toks mielas man žmogus.⁴¹

Tarp Krišnos ypač pabrėžiamų pageidautinų žmogaus savybių (XIII.9) –

*asaktir anabhiṣvangaḥ putradāraḡhādiṣu
nityaṃ ca samacittatvam iṣṭāniṣṭopapattiṣu.⁴²*

Neprisirišimas, neišikabinimas į sūnų, žmoną, į namus

Ir nepaliaujama lygiažiūra į teigiamus ir nei- giamus nutikimus.⁴³

Ir VI a. indų filosofas Gaudapada savo komentaruose „Mandūkja upanišadai“ (*Gauḍapada kārikā* II.37) išminties siekiančiajam pataria: „Asketu tapęs ir vengdamas gyriaus, šlovinimų ar apeigų, teatsiduoda jis it benamis klajoklis aplinkybėms.“⁴⁴

Ir Buda yra sakęs („Dhamapada“ VII.2): „Budrūs išeina, namų jaukumas jų netraukia, kaip gulbės tvenkinį palieka jie savo būstus.“⁴⁵ Dar (XXVI.22): „Tą brahmanu aš vadinu, kurio troškimai baigėsi, kuris namų neturi, bet nesusięšęs jis nei su benamiais, nei su šeiminingais“; ir dar pakartotinai (XXVI.34): „Tą brahmanu aš vadinu, kuris, pamynęs troškimus, benamis čia klajoja, norą gyventi numalšinęs“⁴⁶. Ir iš dalies perkeltine prasme apie pergalingai sugriautus savo „namus“ (XI.8–9): „Daug kartų gimdamas klajojau po samsarą, ieškodamas, kas stato būstą šį, bet neradau; kančia tie nesibaigiantys gimimai. Bet štai, statytojau, aš pagaliau tave matau!

40 SrgBhG: 526; BlBhG: 150, 151; RdhBhG: 298.

41 Plg. ankstesnius Vydūno ir A. Bukonto lietuviškus vertimus atitinkamai Vydūnas 1992: 467 (klaidingai nurodytas 18-tas posmo numeris) ir SRP: 442.

42 SrgBhG: 537; BlBhG: 154, 155; RdhBhG: 304.

43 Plg. ankstesnius Vydūno ir A. Bukonto lietuviškus vertimus atitinkamai Vydūnas 1992: 472 ir SRP: 443.

44 Beinorius 2002: 419.

45 Dhammapada 2005: 60; pataisyta pagal Дхаммапада 2003: 80.

46 Dhammapada 2005: 99, 100; plg. panašiai *Suttanipāta* 455–456 (BT: 105, Nr. 106).

Nebesuręsi naujo būsto! Sulaužytos jau visos tavo gegnės, šelmuo sutriuškintas – į nušvitimą sutelkta mintis sutramdė troškimus!⁴⁷

Nepaisant perkeltinės, dvasinės šių žodžių prasmės, vis dėlto, prieš nubusdamas ir tapdamas Buda, Gautama Sidharta iš tiesų paliko savo namus – karališką tėvų dvarą ir žmoną su mažu vaiku. Kaip jo tėvui buvo išpranašavęs išminčius Asita: „Jeigu liks namuose, jis taps karaliumi, pasaulio viešpačiu... O jeigu paliks namus ir gyvens benamio gyvenimą, jis taps tathagata, plačiai pagarsėjusiu, visiškai nušvitusiu Buda.“⁴⁸ Vienoje iš budizmo sutrų (*Majjhima-nikāya* I.240) Buda prisimena: „Prieš nušvitimą, dar būdamas bodhisatva, dar ne visai nušvitusiu, pamaniau: slegiantis yra gyvenimas namuose, vietoje iš dulkių. Palikti pasaulį reiškia išeiti į atvirą orą. Gyvenant namuose, nelengva visiškai atsidėti tyram, tobulam dvasiniam gyvenimui. O ką, jei nusiskusčiau plaukus ir barzdą ir, apsilikęs išgeltusiais drabužiais, išeičiau iš namų gyventi benamį gyvenimą? Ir vieną sykį, dar tebebūdamas vaikas, jaunyste žydingis juodaplaukis, pirmajame gyvenimo tarpsnyje, nežinančiai kaip mane sulaukyti motinai su tėvu verkiant kruvinomis ašaromis, aš nusiskutau plaukus ir barzdą ir, apsilikęs išgeltusiais drabužiais, išėjau iš namų gyventi benamį gyvenimą.“⁴⁹ Ir savo mokinius jis paskui mokė: „Jei seksite mokymu, dėl kurio aukštos kilmės jaunuoliai išeina iš namų gyventi benamį gyvenimą, ir teisingai pasielgia, tuomet jūs dar šiame gyvenime išmoksitės, patirsitės ir pasieksitės dvasinio gyvenimo tikslą ir įsikursitės jame.“⁵⁰

Panašiai Senovės Irane Zaratuštra, sulaukęs dvidešimties metų, neatsiklausęs tėvų paliko namus ir išėjo klajoti, o paskui vienoje iš savo šventųjų giesmių retoriškai sušuko: „Kokiame krašte man prisiglausti, kur man eiti prisiglausti?“⁵¹ Vargu ar reikia pernelyg gaudžiai girdėti ir atitinkamą Jėzaus skundą (Mt 8.20; Lk 9.58): „Lapės turi urvus, padangių sparnuočiai – lizdus, o Žmogaus Sūnus neturi kur galvos priglausti“⁵². Nes gnostinėje Tomo evangelijoje (71), kone pažodžiui kartodamas Budą, jis yra pridūręs: „Aš sugriausiu [šį] namą, ir niekas neįstengs jo [at]statyti.“⁵³

47 Dhammapada 2005: 67; plg. Thomas 2000: 75.

48 Thomas 2000: 40.

49 Thomas 2000: 58.

50 Thomas 2000: 84.

51 Pak 1998: 263, 323.

52 ŠvR 1998: 1573, 1650; plg. Tomo evangeliją 86 (FICH II: 65).

53 FICH II: 64, laužtiniai skliaustai – leidinyje; plg. NHL: 135.

Panašiai gnostinėje Jokūbo apokalipsėje: „Aš sugriausiu šituos [namus].“⁵⁴ Gnostikai apskritai patarė nesijausti pasaulyje „kaip namie“, o pasukusiam dvasiniu keliu ir tiesiog buvo nepageidautina, netgi draudžiama statytis namus, įsikurti⁵⁵. Gnostiniame „Kryžiaus ratelyje“ sakoma: „Jėzus liepė mums sustoti ratu ir susikibti rankomis ir, stovėdamas viduryje, liepė pritarti jam ‘Amen’“; toliau eina virtinė Jėzaus teiginių, kiekvienąsyk patvirtinamų sutartiniu „Amen“, tarp kurių ir štai tokie: „Aš neturiu namo, užtat turiu namų. / Amen. / Aš neturiu vietos, užtat turiu vietų. / Amen.“⁵⁶

O musulmonų filosofas al Gazalis yra palikęs dar tokį pasakojimą apie Jėzų:

Vieną dieną Jėzų užklupo baisi liūtis su perkūnija ir žaibais ir jis ėmė ieškoti pastogės. Jo žvilgsnis užkliuvo už palapinės tolumoje, tačiau prisiartinęs jis viduje rado moterį, todėl pasuko šalin. Tada pastebėjo olą kalno šlaite, tačiau prisiartinęs joje išvydo liūtą. Uždėjęs ranką ant liūto jis tarė: „Mano Dieve, visam kam tu davei prieglobstį, tik man nedavei jokio.“ Tuomet Dievas apreiškė jam: „Tavo prieglobstis yra mano malonės namai.“⁵⁷

Kažką panašaus galima numanyti Ričardo Koeno teiginyje, esą „judaizme nėra šventos erdvės“, dėl kurio jis čia pat suskumba pasiaiškinti: „Žinoma, tokia formuluotė veikiausiai yra per drąsi, nes judaizme esama šventų erdvių ar bent jau tokių ypatingų vietų kaip sinagoga, skrynina sinagogoje, kurioje laikomi Toros ritinėliai, platforma, ant kurios Toros ritinėliai padedami juos skaitant, ir t. t. Iš tikrųjų aš noriu pasakyti, jog tai, kas atrodo kaip šventa erdvė, arba veikiau krikščioniškajai jausenai atrodo kaip šventa erdvė, judaizme iš tikrųjų yra giminiška operacinei arba imperatyviai stakai, kurią būtų galima pavadinti *utopija*, ne-vieta. Šventoji erdvė judaizme šventa tiek, kiek ji yra ne šventa vieta, o veikiau *vietos praskyrimas*, ekstrateritoriškumas, savotiškas esamybės praskyrimas – tiek laiko, tiek erdvės prasme, – kokį atpažįstame, nors visuomet tik iš dalies, politinių vizionierių siūlomose utopijose arba, religine kalba tariant, įkvėptų pranašų bei pašauktųjų ‘mesijų’ regėjimuose. <...> Taigi šventoji erdvė judaizme – tiek utopiškoji, tiek mesijiškoji – visai nėra vieta, ji neturi vietos,

54 NHL: 275, laužtiniai skliaustai – leidinyje.

55 Jonas 2001: 231.

56 GB: 354.

57 GB: 661.

nėra 'namuose', nedalyvauja visatoje, priešingai – tai išsivietinimas, neadekvatumas bei dislokacija prieš begalybę, neregimybę, aukštybę.⁵⁸ „Iš tikrųjų, žydų dvasingumo požiūriu, kur tik žydas tampa prisirišęs prie žemės, prie 'tėvynės', netgi Izraelyje, – jis atsiduria anapus Izraelio. Žydų dvasios 'namų', Šventosios Žemės šventumą sudaro etinis ekstrateritoriškumas – aukštybė virš visų viršūnių ir dangaus.“⁵⁹ Taigi ir „amžino žydo“ namų šventumą sudaro metafizinė benamystė.

Vakaruose, dar gerokai prieš Kristų ir Tacito paminėtus germanų karius berserkus, panaši padėtis buvo būdinga graikų filosofams. Maždaug Budos bei Zaratuštros laikais Graikijoje Sokratas irgi buvo *ἄτοπος*, įprasta reikšme – 'keistas, keistuolis', o pažodžiui – 'bevietis', 'kuris be vietos'. Pasak Pjer Adò, „Sokrato neįmanoma priskirti jokiai klasei. Jo neįmanoma palyginti su jokių kitų žmogumi, veikia tik – su silėnais ar satyrais. Jis yra *atopos*: keistuolis, svaičiojantis keistabūdis, trikdantis, netelpantis į jokių rėmus. 'Teaitete' Sokratas taip kalbės apie save: 'Esu kiaurai trikdantis (*atopos*) ir keliu tik *aporia* (sumaištį).“⁶⁰ „Galime teigti, kad su 'Puotos' Sokratu filosofija galutinai įgyja ir ironišką, ir tragišką toną <...>, nes tikrasis filosofas visada bus tas, kuris žino, kad nežino, kuris žino, kad nėra išmintingas, kuris nėra savo vietoje nei tarp kvailių, nei tarp žmonių, nei tarp dievų, jo neįmanoma įsprausti į jokių rėmus, jis neturi namų ir vietos“⁶¹. Visai kaip Džalaladino Rumio („Nei šis pasaulis, nei anas – ne mano, nei rojus, neigi pragaras. / Mano vieta – būti be vietos“), ir lietuvių „dūšia be vietos“ (*vietos neturiu nei danguje, nei pekloje, nei čysčiuje*).

Vytautas Ališauskas komentaruose „Puotai“ plačiau paaiškina tokią Sokrato būklę: „Sokrato 'keistumui' įvardyti vartojamas graikiškas žodis etimologiškai skaidrus ir išlaiko ryšį su pirmine prasme: *a-topos* = 'be vietos' erdviniu požiūriu. Filosofo keistumas, 'neturėjimas vietos' kasdienio gyvenimo erdvėje atsiskleidžia jau filosofijos aušroje: vienas jos pradininkų, Talis, stebėdamas žvaigždes, nepamatė po kojų duobės ir į ją įpuolė. Tarnaitė jį išjuokusi maždaug taip: 'Tai ką, Tali? Nori pažinti, kas yra danguje, o nematai to, kas panosėj?' (Kaip tik šią istoriją Sokratas pateikia

'Teaitete', nusakydamas filosofo būvį kasdieniame pasaulyje.) Tarnaitė čia atstovauja kasdieniam protui; būtent iš jo perspektyvos ir matyti, kad filosofas yra *atopos*: ir filosofas, ir tarnaitė yra žmonės, tačiau pastaroji, viską žinodama apie kiekvieną žmogų, gyvena pagal šį žinojimą, o filosofas praranda tokį gyvenimo pažinimą ir jo teikiamą saugumą <...>. Talis arba Sokratas neturi vietos tarnaitės pasaulyje ne dėl 'žioplumo' (įpulti į duobę gali kiekvienas) ar keistų poelgių, bet dėl filosofinio klausimo pobūdžio. Klausti filosofškai reiškia sutikti su nepaliaujamo klaidžiojimo pavojumi: klausimas gali peraugti į naują klausimą arba baigtis kelio netektimi – aporija. Tiesą sakant, aporijos būseną filosofą ir daro filosofu.“⁶² Panašiai filosofas kinikas Diogenas Sinopietis, istoriko Diogeno Laertiečio (VI.38) liudijimu, save apibūdino kaip tą, kuris yra „be miesto, be namų, be tėvynės, kaip skurdžius klajoklis, gyvenantis šia diena“⁶³.

Ne vieną kartą tai buvo pažymėjęs ir lietuvių filosofas, per anksti savo vietą čia palikęs Algis Uždavinys: „Aristoteliui mokslinis tyrimas nėra savitiksliis, o veikia atitinkamo filosofinio gyvenimo būdo prielaida. Stagiriečio *bios theoretikos*, kaip ir stoikų *bios scholastikos* – tai laimingas, intelektui pašvęstas gyvenimas, kitaip tariant, dieviškumo aktualizacija žmoguje, kuriai įgyvendinti reikalinga vidinė transformacija ir askezė antikinėje šio žodžio prasme. *Theoria* anaipatol nesupriešinama praktikai, o yra gyvenimo pratybos, kaip pasakytų Pjer Ado. Jų dėka filosofas transcenduoja logines klasifikacijas, tapdamas 'beviečiu' – *atopos*.“⁶⁴ Ir dar kartą, kitais žodžiais: „Svarbiausia – ne konfrontacija tarp atskirų diskursų ir skirtingą pasaulio vaizdą piešiančių filosofijos atmainų, o konkretaus ir praktiškai įkūnyto filosofinio gyvenimo idėja. Juk būtent dėl šios priežasties filosofais buvo vadinami pamaldūs ir asketiški žmonės, neparašę jokių tekstų, bet paneigę vadinamąjį kasdienį gyvenimą, t. y. atsidūrę už įprastos klasifikacijos ribų ir tapę 'beviečiais'. Tik dėl meilės išminčiai Sokratas tapo 'beviečiu' (*atopos*).“⁶⁵

Tai pačiai praamžei tradicijai, matyt, priklausė ir senovės Rusios paikiojantys šventeiškos, šventpaikšiai, ar pranašai-pamišėliai, „jurodivieji“ (*юродивые*), prisiimdavę nuogumo ir

58 Cohen 2009: 9–10, kursyvai citatoje R. K.

59 Cohen 2009: 15.

60 Hadot 2005: 42.

61 Hadot 2005: 61.

62 Platonas 2000: 97–98.

63 Hadot 2005: 128; žr. Лаэртский 1979: 245.

64 Uždavinys 2002: 30.

65 Uždavinys 2003: 23.

benamystės įžadus⁶⁶. Kaip drabužiai yra homologiški namams, taip nuogumas yra homologiškas benamystei ir ją tik papildomai pabrėžia, užaštrina.

Namų neturėjo, benamiai buvo ir lietuvių elgetos – senųjų žynių palikuonys bei įpėdiniai⁶⁷. Pažymėtina, kad budistų (ypač teravados, ar hinajanos) vienuolio pavadinimas skr. *bhikṣu*, pali *bhikkhu* pažodžiui reiškia ‘elgeta, elgetautojas, išmaldautojas’ (iš veiksmazodžio skr. *bhikṣate* ‘išmaldauja, elgetauja’)⁶⁸. O budizmo dvasinį tikslą, išsipildymą pasiekusiojo sanskritiškas pavadinimas *arhat* yra paveldėtas iš ide. prokalbės ir tiesiog atitinka lietuviškąjį *elgeta* (skr. *arhati* ‘yra vertas, nusipelnęs’ arba ‘pelno(si)’= lie. *elgti(s)*; skr. *argha* ‘vertė, pelnas’ = lie. *alga*)⁶⁹.

Kadangi Lietuvoje (kaip ir aplinkiniuose kraštuose) senelio elgetos (*ubago*) pavidalu žmones paprastai lankydavo pats Dievas, tai nestebėtina, kad ir Jis Pats buvo benamis. Kaip lietuvių sakyta: *Ko čia mums gėdyties ubagystės, kad ir pats ponas Dievs, sako, kitą kartą ubagais ejęs.*⁷⁰ Itin pamokanti ir tiesiai į metafiziką vedanti šiuo atžvilgiu yra štai tokia 1926 m. Dusetų apylinkėse užrašyta saktė (pirmoji jos pusė):

Vienas turtingas žmogus buvo labai šykštus: niekas nieko pas jį negaudavo nei nusipirkt, nei pasiskolint; ubagai nė duonos neduodavo. Vieną kartą pas jį užėjo senas ubagas, ir jis ubagai nieko nedavė. Tada senelis prašė šitą žmogų, kad jam nors kelią parodytų. Žmogus bardamas išėjo su ubagu. Tik, kiek nuėjęs nuo namų, atsigrižta – vienas rūkas užpakaly, namų nėra. Žmogus nebežino, kur jam eit į namus. Paskui ir senelio jau nebemato. Pradėjo jį šaukt: „Seneli, seneli, nebežinau, kur namai!“ Senelis atsišaukė: „Tai eik čionai!“ Šitas senelis buvo ne ubagas, bet Dievas. Anas sako žmogui: „Eik su manim, atrasi namus.“ Eina, eina abudu per mišką. Žmogus vis bėdoja, kad namų niekur nėra. Senelis sako: „Kam tau namų reikia? Ir aš gyvenu be namų.“⁷¹

66 Толстой 2003: 490.

67 Dėl to pirmiausia žr. Vėlius 1983: 236–237; Greimas 1990: 404–405; Džekčioriūtė 2013a: 78–84; 2013b: 44–48(–)52–53 ir daug kur kitur.

68 MrhKEWA II: 499; MrhEWA II: 263–264; Rahula 1978: 6.

69 MrhKEWA I: 50, 53; MrhEWA I: 124; FrLEW: 7; Бенвенист 1995: 99–101 ir kt.

70 BsLP II: 34, Nr. 24; žr. 36, Nr. 27; 38, Nr. 28; 78, Nr. 44; taip pat žr. Vėlius 1987: 165–166; Černiauskaitė 2000: 191–196 ir labai daug kur kitur.

71 LTs IV: 159–160, Nr. 40.

O dvasinį benamystės vaisių įvardija Kristijono Gotlybo Milkaus „Lietuvių–vokiečių kalbų žodyne“ (1800) pateikta patarlė: *Kad vietos neteksi – protą gausi*⁷². Arba kiek kitu pavidalu Viliaus Kalvaičio „Lietuviškų vardų klėtelėje“ (1888–1894): *Kai vietos neteksi, tai protą paseksi*⁷³. Minėtais Budos žodžiais pertariant, išėjęs iš namų ir gyvendamas benamį gyvenimą, išmoksi, patirsi ir pasieksi dvasinio gyvenimo tikslą. Al Gazalio žodžiais, rasi „malonės namus“.

Tiesa, galima į benamystę pažvelgti ir kitaip, ironiškai, kaip Gastonas Bašliaras (nebūtų prancūzas!): „Gyventi visur, bet niekur tikrai – toks buveinių svajotojo devizas. Paskutiniame, finaliniame, kaip ir realiame name, apsigyvenimo apmąstymai yra varžomi, todėl visada reikia palikti atvirus apmąstymus apie kitur.“⁷⁴ Toks savotiškas „namų donžuanas“. Antra vertus, atsižvelgiant į paties Don Žuano, ar Don Chuano, sodrų dvasinį užtaisą, abiejų požiūrių gal ir neverta labai priešinti.

Čia nėra galimybės aptarti gausių šio įvaizdžio interpretacijų kultūroje ir mene (kaip Makso Frišo pjesė „Don Žuanas, arba meilė geometrijai“ su iškalbingais paties autoriaus komentarais), bet Vytauto Mačernio eilėraščio „Don Juan“ pirmasis posmas šiuo atveju paminėtinas:

*Kaip poilsio šalies, moters ieškokau žemėj.
Aš vergas nerimo sunkau ir nuolatinio.
Ją vaizdavaus kaip versmę, kur paguodą semia
Klajūnai, n e t u r į p a s t o g ė s ir tėvynės.⁷⁵*

Ilgą kelią nukeliavusį asmenvardį *don Juan*, prancūzų ir ispanų tariamą skirtingai, labai smalsu būtų parsekti pradžion pas lotynų *dominus Joannes* – apaštalo Jono bei Jono Krikštytojo užstotą romėnų durų, visokių pereigų ir kelių viešpatį Janą, lo. *Jānus* (vardas vienos šaknies su sen. indų *yāna* ‘kelias’ bei ‘keliavimo priemonė, važiuoklė’, *yāti* ‘sparčiai eina, juda’ ir baltų **jāti* ‘sparčiai eiti, judėti’, iš kurio la. *jāt*, lie. *joti*). Ar tik tai ne tas pats mūsų pasakų pagrindinis herojus, pavyzdinis benamis keleivis *Jonas*⁷⁶, visų egzilų (e)migrantų archetipas.

72 Milkus 1990: 363; ji ir tarp Daukanto surinktų žemaičių patarlių DkŽT II: 314, Nr. 1542.

73 KlTK: dxi; LTs V: 102, Nr. 453.

74 Bachelard 1993: 368.

75 Mačernis 1993: 62.

76 Žr. Razauskas 2002; Разаускас 2002.

NELIETUVIŠKŲ ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Adò, Pjer = Pierre Hadot
 Eliadé, Mirčia = Mircea Eliade
 Frišas, Maksas = Max Frisch
 Gazalis, al = ang. al-Ghazali
 Ju Čingas = ang. Yu Ch'ing
 Jungas, Karlas Gustavas = Carl Gustav Jung
 Koenas, Ričardas = Richard A. Cohen
 Propas, Vladimiras = Владимир Яковлевич Пропп
 Rumi, Džalaladinas = Jalāl al-Dīn Rūmī, ang. (Maulana) Jalaluddin Rumi
 Sogjalas Rinpočė = ang. Sogyal Rinpoche
 Sudzukis, Daizecas Teitaras = ang. Daisetz Teitaro Suzuki
 Tacitas, Publijus Kornelijus = Publius Cornelius Tacitus
 Trungpa, Čiogjamas = ang. Chögyam Trungpa

LITERATŪRA

- Bachelard 1993 = Gaston Bachelard. *Svajonių džiaugsmas*. Vilnius: Vaga, 1993.
- Balys 2004 = Jonas Balys. *Raštai*, V. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004.
- Beinorius 2002 = Audrius Beinorius. *Sqmonė klasikinėje Indijos filosofijoje: Lyginamoji studija*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2002.
- BIBhG = *The Bhagavadgītā*. A New Translation by Kees Bolle. Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press, 1979.
- Brazdžionis 1989 = Bernardas Brazdžionis. *Poezijos jaunatis*. Vilnius: Lietuvos kultūros fondas–Sietynas, 1989.
- BsLP II = *Lietuviškos pasakos*. Surinko Jonas Basanavičius, II. Vilnius: Vaga, 2003.
- BT = *Buddhist Texts through the Ages*. Translated and edited by Edward Conze. Oxford: Oneworld, 1997.
- Cohen 2009 = Richard A. Cohen. Art, Sacred Space, and Utopia. // *Religija ir kultūra*, t. 5 (1). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009.
- Černiauskaitė 2000 = Dalia Černiauskaitė. Elgetos vaizdinys lietuvių tradicinėje kultūroje. // *Tautosakos darbai*, XIII (XX). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
- Davidson 1990 = Hilda R. Ellis Davidson. *Gods and Myths of Northern Europe*. London: Penguin Books, 1990.
- Dhammadapa 2005 = *Mokymo pėdos: Dhammadapa*. Iš pali kalbos vertė Audrius Beinorius. Vilnius: Homo faber, 2005.
- DkŽT II = Simonas Daukantas. *Žemaičių tautosaka*, II: *Pasakos, patarlės, mįslės*. Parengė K. Aleksynas, K. Grigas, L. Sauka. Vilnius: Vaga, 1984.
- DvPSO = *Pasakos, sakmės, oracijos*. Surinko Mečislovas Davainis–Silvestraitis. Vilnius: Vaga, 1973.
- Džekčioriūtė 2013a = Vita Džekčioriūtė. Elgeta XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės Lietuvoje, I: Kasdienybės papročiai. // *Liaudies kultūra*, 2013, Nr. 5.
- Džekčioriūtė 2013b = Vita Džekčioriūtė. Elgeta XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės Lietuvoje, II: Švenčių papročiai. // *Liaudies kultūra*, 2013, Nr. 6.
- Eliade 1977 = Mircea Eliade. *From Primitives to Zen: A Thematic Sourcebook of the History of Religions*. San Francisco–New York–etc.: Harper & Row, 1977.
- Eliade 1992 = Mircea Eliade. *Symbolism, the Sacred, and the Arts*. New York: Continuum, 1992.
- Elisonas 1939 = Jurgis Elisonas. Gamtos garsų pamėgdžiojimai lietuvių tautosakoje. // *Tautosakos darbai*, VI. Kaunas, 1939.
- FICH II = *Filosofijos istorijos chrestomatija*, II: *Viduramžiai*. Sudarė Bronius Genzelis. Vilnius: Mintis, 1980.
- FrLEW = Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag–Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962–1965. (Puslapių numeravimas ištinis.)
- GB = *The Gnostic Bible*. Edited by Willis Barnstone and Marvin Meyer. Boston & London: Shambhala, 2003.
- Greimas 1990 = Algirdas Julius Greimas. *Tautos atminties beiškant; Apie dievus ir žmones*. Vilnius: Mokslas–Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1990.
- Hadot 2005 = Pierre Hadot. *Antikos filosofija – kas tai?* Vilnius: Aidai, 2005.
- Jonas 2001 = Hans Jonas. *The Gnostic Religion: The Message of the Alien God and the Beginnings of Christianity*. Boston: Beacon Press, 2001.
- Jonutytė 2012 = Jurga Jonutytė. Politinių konfliktų atmintys ir jų įtaka autobiografiniams pasakojimams: vienos šeimos atvejis. // *Tautosakos darbai*, XLIV. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012.
- Kavolis 1992 = Vytautas Kavolis. *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*. Vilnius: Lietuvos kultūros institutas, 1992.
- Kavolis 1994 = Vytautas Kavolis. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga, 1994.
- KlvTK = Tautosaka, esanti „Lietuviškų vardų klėtėlėje“. // *Prūsijos lietuvių dainos*. Surinko Vilius Kalvaitis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998 (1905).
- KnLM = *Lietuvių mįslės: Rinktinė*. Sudarė ir parengė Aelita Kensminienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2018.
- LKL II = *Lydos krašto lietuviai*. Redaktorių komisijos pirmininkas Norbertas Vėlius, II. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2002.
- LTs IV = *Lietuvių tautosaka*, IV: *Pasakos, sakmės, pasakojimai, oracijos*. Medžiagą paruošė: L. Sauka, A. Seselskytė, N. Vėlius, K. Viščinis. Vilnius: Mintis, 1967.
- LTs V = *Lietuvių tautosaka*, V: *Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*. Medžiagą paruošė K. Grigas. Vilnius: Mintis, 1968.
- LTsU = *Lietuvių tautosaka, užrašyta 1944–1956*. Vyr. red. Kostas Korsakas. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957.
- Mačernis 1993 = Vytautas Mačernis. *Sielos paveikslas*. Vilnius: Vyturys, 1993.
- Martinaitis 2007 = Marcelijus Martinaitis. Namai – Rojus darželio modelis. // *Žmogus ir jo gyvenamoji aplinka: Konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2007.
- Martino 1990 = Ernesto de Martino. *Primitive Magic: The Psychic Powers of Shamans and Sorcerers*. Bridport, Great Britain: Prism Press–Lindfield, Australia: Unity Press, 1990.
- Milašius 1981 = Oskaras Milašius. *Poezija*. Vertė Valdas Perauskas. Vilnius: Vaga, 1981.
- Milkus 1990 = Kristijonas Gotlybas Milkus. *Pilkainis: poezija, proza*. Vilnius: Vaga, 1990.
- MrhEWA I–II = Manfred Mayrhofer. *Etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, I–II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1992–1996.
- MrhKEWA I–III = Manfred Mayrhofer. *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, I–III. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1956–1976.
- Nėris 1984 I = Salomėja Nėris. *Raštai*, I: *Poezija 1920–1940*. Vilnius: Vaga, 1984.
- NHL = *The Nag Hammadi Library in English*. Translated and introduced by members of the Coptic Gnostic Library Project of the Institute for Antiquity and Christianity, Claremont, California, general editor James

- M. Robinson. Third, completely revised edition. San Francisco: Harper Collins Publishing, 1990.
- Platonas 2000 = Platonas. *Puota, arba apie meilę*. Iš graikų kalbos vertė Tatjana Aleknieienė. Vilnius: Aidai, 2000.
- Radauskas 2011 = Henrikas Radauskas. *Eilėraščiai*. Vilnius: Baltos lankos, 2011.
- Rahula 1978 = Walpola Sri Rahula. *What the Buddha Taught*. London and Bedford: Gordon Fraser, 1978.
- Razauskas 2002 = Dainius Razauskas. Asmenvardžio *Jōnas* etimologinė dviprasmybė kaip nevienareikšmio Rytų ir Vakarų santykio atspindys. // *Rytai–Vakarai: kultūrų sąveika*. Vilnius: Logos, 2002.
- RdhBhG = *The Bhagavatgītā*. With an Introductory Essay, Sanskrit Text, English Translation and Notes by S. Radhakrishnan. London: George Allen & Unwin Ltd, 1956.
- SGF = *The Secret of the Golden Flower: A Chinese Book of Life*. Translated and explained by Richard Wilhelm with a European Commentary by C. G. Jung. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., 1947.
- Sogjalas 2011 = Sogjalas Rinpočė. *Tibetiečių gyvenimo ir mirties knyga*. Kaunas: Mijalba, 2011.
- SrgBhG = *The Bhagavatgītā*. Translated by Winthrop Sargeant, edited and with Preface by Christopher Chapple. New York: State University of New York Press, 2009.
- SRP = *Pasaulinės literatūros biblioteka: Senovės Rytų poezija*. Vilnius: Vaga, 1991.
- Strazdas 1957 = Antanas Strazdas. *Raštai*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957.
- Strazdas 1991 = Antanas Strazdas. *Giesmės svietiškos ir šventos*. Faksimilinis leidinys. Vilnius: Vaga, 1991.
- Strielkūnas 1989 = Jonas Strielkūnas. *Tas kraštas*. Vilnius: Vyturys, 1989.
- Suzuki 1972 = Daisetz Teytaro Suzuki. *Living by Zen*. Edited by Christmas Humphreys. London: Rider & Company, 1972.
- Suzuki 1991 = Daisetz Teytaro Suzuki. *An Introduction to Zen Buddhism*. Edited by Christmas Humphreys, foreword by C. G. Jung. London–Sydney: Rider Books, 1991 (1949).
- ŠvR 1998 = *Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentas*. Senąjį Testamentą vertė iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų, pratarė, įvadus ir ST sąvokų žodyną bei paaiškinimus parašė prel. prof. Antanas Rubšys; Naująjį Testamentą vertė iš graikų kalbos, įvadus ir NT sąvokų žodyną parašė kun. Česlovas Kavaliauskas. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998.
- Tacitas 1972 = Publijus Kornelijus Tacitas. *Rinktiniai raštai*. Iš lotynų kalbos vertė Dalia Dilytė, Janina Mažiulienė. Vilnius: Vaga, 1972.
- Thomas 2000 = Edward J. Thomas. *The Life of Buddha as Legend and History*. Mineola, New York: Dover Publications, 2000 (London, 1927).
- TMK = *Tibeto mirusiųjų knyga*. Iš tibetiečių kalbos vertė Algirdas Kugevičius. Kaunas–Vilnius: R. Anankos leidykla, „Dharma“ leidykla, 2002.
- Trungpa 1981 = Chögyam Trungpa. *Journey Without Goal: The Tantric Wisdom of the Buddha*. Boulder, Colorado: Prajñā Press, 1981.
- Trungpa 1991 = Chögyam Trungpa. *The Heart of the Buddha*. Boston & London: Shambhala, 1991.
- UKT = *Utenos krašto tautosaka: Iš Utenos kraštotyros muziejaus rinkinių*. Sudarė Raimondas Garsonas ir Gražina Kadžytė. Utena: UAB „Utenos spaustuvė“, 2004.
- Uždavinys 2002 = Algis Uždavinys. *Versmių labirintai: Proklo hermeneutinė filosofija ir mistagogija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
- Uždavinys 2003 = Algis Uždavinys. *Helėniškoji filosofija nuo Numenijo iki Sirijano*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003.
- Vėlius 1983 = Norbertas Vėlius. *Senovės baltų pasaulėžiūra: Struktūros bruožai*. Vilnius: Mintis, 1983.
- Vėlius 1987 = Norbertas Vėlius. *Chtoniškas lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinio velnio analizė*. Vilnius: Vaga, 1987.
- Vydūnas 1992 = Vydūnas. *Raštai*, III. Vilnius: Mintis, 1992.
- VsPŽ = Klementina Vosylytė. *Palyginimų žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014.
- Бенвенист 1995 = Эмиль Бенвенист. *Словарь индоевропейских социальных терминов*. Москва: Прогресс–Утшверс, 1995.
- Дхаммапада 2003 = *Дхаммапада*. Перевод с пали, вступительная статья и комментарии В. Н. Топорова. Новосибирск: Сogласие, 2003 (Москва, 1960).
- Лаэртский 1979 = Диоген Лаэртский. *О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов*. Москва: Мысль, 1979.
- Пропп 1998 = Владимир Яковлевич Пропп. *Собрание трудов: Морфология (волшебной) сказки* [с. 5–111]; *Исторические корни волшебной сказки* [с. 112–436]. Москва: Лабиринт, 1998.
- Разаускас 2002 = Дайнюс Разаускас. О местном индоевропейском субстрате в некоторых христианских именах собственных (лит. *Jonas*, лтш. *Jānis* в связи с лат. *Iānus*, др.-инд. *yāna-* и др.). // *Балто-славянские исследования*, XV. Москва: Индрик, 2002.
- Рак 1998 = Иван Вадимович Рак. *Мифы древнего и раннесредневекового Ирана*. Москва: Журнал «Нева»–Летний сад, 1998.
- Толстой 2003 = Никита Ильич Толстой. *Очерки славянского язычества*. Москва: Индрик, 2003.
- Элиаде 1998 = Мирча Элиаде. *Священные тексты народов мира*. Москва: Крон-Пресс, 1998.

“HOLLO, I HAVE NO HOME” THE EXPERIENCE OF HOMELESSNESS AND ITS SPIRITUAL MEANING

Dainius RAZAUSKAS

This article is a continuation of the previous one, entitled “That’s not my Home: Metaphysical Roots of the Negative Feeling of Home and Homeland” (*Būdas*, 2020, Nr. 1). This time under consideration is the feeling of homelessness as experienced by Lithuanian exiles and emigrants banished from their homeland by all the hardships of 20th century. However, an experience, when taken consciously, can become a lesson and bring serious conclusions. Some of them are already presented by the famous Lithuanian sociologist Vytautas Kavolis, who was himself an exile in the West. Still, it is possible to amplify them by the rich tradition of homelessness interpreted spiritually in different traditions all over the world, beginning with Plato’s *atopos* to Hinduism and Buddhism, and eventually back to Lithuanian folklore where the God-beggar himself confesses of having no home (incidentally, Lith. *elgeta* “beggar” is linguistically cognate to Skr. *arhat* “one who has attained spiritual goal”, and in Theravada Buddhism an ordinary follower, *bhikkṣu*, is literally “beggar”). The main generalised conclusion would be that every existential condition has its metaphysical component, which, when consciously felt and comprehended, can become a powerful stimulus for spiritual growth. When approached this way, an existential condition enforced by external factors could be taken as a suggestive pointer or even push in the proper direction made by “fortune”. Namely, the push into homelessness in order to acquire a broader, more spacious spiritual attitude.